

warsz. (tytuł. Irenopolis in Cilicia), a 7 X 1928 przyjął sakrę biskupią; 1942 po śmierci abpa S. → Galla został wik. kapitulnym z uprawnieniami bpa rezydencjalnego; podczas II wojny świat. protestował u władz niem. przeciw narastającemu terrorowi, popierał działalność patriotyczną duchowieństwa, chociaż nie utrzymywał kontaktów z dowództwem Armii Krajowej i wyrażał się krytycznie o metodach walki zbrojnej i planach wywołania powstania warsz.; 1945 został podniesiony do godności abpa tytuł. Cotyaeum, przekazał rządy w archidiecezji kard. A. → Hlondowi i poświęcił się nauk. pracy.

Jest autorem dzieł z zakresu biblistyki (*Wstęp ogólny historyczno-krytyczny do Pisma św.* I-III, Wwa 1907-08) oraz teologii i historii Kościoła (*Leon XIII. Żywot i prace*, Wwa 1902); wydał *Nowy Testament* (Wwa 1900) w przekł. J. Wujka, dostosowanym do języka współcz., z jego wstępem i komentarzem; publikował także hasła z dziedziny biblistyki, kaznodziejstwa i homiletyki w *Podręcznej encyklopedii kościelnej* oraz artykuły w „Ateneum Kapłańskim”, „Głosie Kapłańskim”, „Homiletyce”, „Przeglądzie Homiletycznym”, „Przeglądzie Katolickim”, „Collectanea Theologica” i „Wiadomościach Archidiecezjalnych Warszawskich”.

ArAWwa, sygn. S 272; J. Archutowski, PEK XXXVII-XXXVIII 407-408; W. Michalski, *Działalność naukowo-pedagogiczna ks. biskupa Antoniego Sz.*, CT 4(1935) 429-438; L. Grzebiń, SPTK VII 220-223 (bibliogr.); Nitecki 433; W. Wojdecki, *Arceybiskup Antoni Sz. kaznodzieja Warszawy*, Wwa 1997.

Piotr Staniewicz

SZLICHTYNG JONASZ, właśc. **Jonas Schlichting**, pseud. **Jan Simplicius, Eques Polonus**, ur. 1592 w Sączkowie k. Wolsztyna, zm. 1661 w Zelechowie k. Łagowa, teolog.

Pochodził ze spolonizowanej rodziny szlach. pochodzenia niem.; uczył się w Gdańsku i Rakowie, a nast. studiował w Altdorfie k. Norymbergi (wydalony ze studiów 1616 za sprzyjanie → socynianom) i Lejdzie; 1618 przebywał w Anglii i we Francji; 1619 został ministrem zboru arianskiego w Rakowie, a po jego likwidacji 1638 przeniósł się do Luśtawic (1652 zburzono tam zbor arianski); za opublikowanie w pol. języku dzieła *Wyznanie wiary zboru tych, które się w Polsce chrześcijańskim tytułem pieczętują* (1646) został 1647 na sejmie warsz. skazany zaocznie na infamię, konfiskatę mienia i karę śmierci; odtąd prowadził tajną działalność; ok. 1654 wyemigrował do Holandii; 1655 wrócił do Krakowa, jednak po odwołaniu Szwedów ponownie opuścił kraj. Sz. jest autorem prac z zakresu teologii arianskiej, m.in.: *Odpowiedź na script x. Daniela Clementinusa* (Raków 1625), *Quaestiones duae* (Raków 1636), *De ss. Trinitate* (Raków 1637), *Confessio fidei Christianae* (bwm 1642; tłum. na franc., niderl. i niem.), *Epistola apologetica* (bmrw; stanowiła część paroletniej polemiki z M. → Cichowskim).

W. Dworzaczek, *Schlichtingowie w Polsce*, Wwa 1938, 32-42; W. Korcz, *Jonasz Sz. 1592-1661*, Zielona Góra 1968; *Mysł arianski w Polsce XVII wieku. Antologia tekstów*, Wr 1991, 454, 645; EKLn V 545; Z. Gołaszewski, *Bracia polscy*, To 2005, 197.

Stanisław Józef Kozła

SZLICHTYNGOWA, niem. **Schlichtingshein**, miasto w dek. wschowskim w diec. zielonogórsko-gorzowskiej.

Sz. została lokowana 1644 (na gruntach wsi Górczyna, znanej od XV w.) przez wschowskiego sędziego ziemskiego J. Szlichtynga na mocy przywileju króla Władysława IV Wazy dla prześladowanych śląskich protestantów; 1793 znalazła się w zaborze prus.; 1807-15 była w Księstwie Warsz., później w Prusach (do 1919) i na mocy traktatu wersalskiego pozostała w granicach Niemiec (tzw. Grenzmark Posen-Westpreussen); 1945 wróciła do Polski.

Od początku istnienia miasta katolicy ze Sz. należeli do par. Zamysłów (do 1810 była pod patronatem klarysek z Głogowa, do 1945 w archidiec. poznańskiej, nast. w administracji apost. w Gorzowie); 1946 poewang. kościół został przekazany par. Zamysłów (od 1957 tutejsi proboszczowie rezydowali w Sz.); po remoncie obiekt poświęcono 1947 (wcześniej nabożeństwa odprawiano w wybudowanej 1932 kaplicy pod wezw. MB Bo-

lesnej); 1974 dekretem bpa W. Pluty przeniesiono siedzibę par. z Zamysłowa do Sz. (obecnie jest siedzibą obu tych parafii).

Do zabytków sakr. Sz. należą: drewniana dzwonnica z XVII-XVIII w., murowana wozownia plebańska z 1. poł. XIX w. oraz poewang. kościół par. pod wezw. Podwyższenia Krzyża Świętego (pierwotna budowla konstrukcji szachulcowej z 1653 spłonęła 1995, nast. została odbudowana).

MPT II 660-661; S. Kowalski, *Zabytki środkowego Nadodrza*, Zielona Góra 1976, 234-235; *Słownik geograficzno-krajoznawczy Polski*, Wwa 1983, 2000°, 817-818; SzmZiG (1995) 708-710, (1999) 134-135, (2004-05) 143-145, (2011-12) 100, 179-180, 191; LMP 870; J. Czerwiński, *Dolny Śląsk. Przewodnik*, Wwa 1999, 2009°, 466; [M.R. Górniak], WIEP XLIII/21, 276; A. Walkowiak, *Organy w kościołach regionu głogowskiego i dekanatu wschowskiego*, Głogów 2002, 226-228; *Kościół diecezji zielonogórsko-gorzowskiej. Nasze dziedzictwo*, Bd 2010, III 106-109; A. Bok, *Dziedzictwo kultury materialnej w Krainie Lasów i Jezior (gminy Kotla, Nowa Sól, Oryń, Siedlisko, Sz., Wschowa)*, Siedlisko 2011.

Marek Robert Górniak

SZMALKALDZKI ZWIĄZEK, sojusz protestanckich państw i miast Rzeszy w obronie ich wyznania oraz praw społ.-rel., skierowany przeciw kat. cesarzowi → Karolowi V, zawarty 1531 w Schmalkalden k. Erfurtu.

Bezpośrednią przyczyną powstania z.s.z. było odrzucenie 1530 przez sejm w Augsburgu nauki protest., zawartej w → *Augsburskim wyznaniu wiary*; sejm wyznaczył wtedy protestantom półroczny termin na powrót do katolicyzmu i odrzucenie wszystkich wprowadzonych reform; w odpowiedzi stany protest. 1530 na zjeździe w Schmalkalden osiągnęły wstępne porozumienie w sprawie zawarcia związku polit.-rel., który formalnie utworzono w II 1531 po deklaracji miast górnoniem., a w marcu podpisano dokument oraz zawarto związek na 6 lat (potem na 10); wodzem związku został elektor saski Jan Stały (nast. jego syn Jan Fryderyk I), ale gł. rolę odgrywał landgraf heski Filip; początkowo do związku wstąpiły: Saksonia, Hesja, Brunzwik-Grubenhagen, Brunzwik-Lüneburg, Anhalt-Bernburg, Mansfeld i Erbach oraz miasta: Strasburg, Ulm, Konstancja, Reutlingen, Memmingen, Lindau, Biberach, Isny, Lubeka, Magdeburg i Brema, a później dołączyły m.in. Pomorze i Wirtembergia (1536); sygnatariusze związku zobowiązali się do udzielania sobie pomocy na wypadek akcji zbrojnej przeciw protestantom; obawa przed sojuszem z.s.z. z Francją, jego kontakty z Danią, Anglią i Siedmiogrodem oraz niebezpieczeństwo ze strony Turcji skłoniły Karola V do zawarcia 1532 ze związkiem pokoju rel. w Norymberdze; zawieszono wtedy spory o zabrane dobra kośc. i procesy o czary, a sprawy rel. odłożono do wyjaśnienia przez najbliższy sobór; w zamian Karol V otrzymał pomoc z.s.z. w wojnie przeciw Turcji, po czym opuścił Niemcy i wrócił tam dopiero na pocz. 40. lat XVI w.; pokój przetrwał kilkanaście lat kosztem katolików, gdyż z.s.z. na swoich terytoriach szerzył naukę protest. (np. 1534 protestantyzm przyjęło księstwo Wirtembergii) i nie uznawał tolerancji wobec katolików; 1538 w Norymberdze została utworzona → Liga Katolicka (1), w której skład weszli: Karol V, król → Ferdynand I, księżęta Bawarii i Brunzwiku oraz abpi Moguncji i Salzburga.

Po zawarciu pokoju z Francją (1544) i rozejmie z Turcją Karol V rozpoczął wojnę ze z.s.z.; bezpośrednią przyczyną wybuchu I wojny szmalkaldzkiej (1546-47) było wypędzenie księcia kat. Henryka II Mł. z Brunzwiku (1542) i protestantyzacja jego księstwa; na stronę Karola V przeszedł książę Maurycy z Saksonii z kilkoma in. książętami protest. oraz drobnym rycerstwem; wojska kat. wspomagane przez Hiszpanów i Włochów zdobyły bogate tereny pd. Niemiec, m.in. Augsburg i księstwo Wirtembergii, a 1547 Karol V pod Mühlbergiem pokonał księcia Jana Fryderyka, który dostał się do niewoli i utracił godność elektorską z księstwem, przeniesione na Maurycyego z Saksonii; również landgraf heski Filip został uwięziony w Niderlandach; po kapitulacji miast protestanckich z.s.z. został rozwiązany, przywrócono katolicyzm w abpstwie kolońskim i obsadzono bpstwo w Naumburgu (J. Pflug); w Czechach na tzw. krwawym sejmie (1547) za odmowę wzięcia udziału